

יום זכויות הילד הבינלאומי - כללי

טובה בן ארי

ב- 20 לנובמבר נציין בישראל את יום זכויות הילד הבינלאומי ה-29, יום ההולדת לאמנה הבינלאומית לזכויות ילדים ונוער בעולם. האמנה היא מסמך בעל תוקף בינלאומי המחייב את מדינת ישראל כמו את כל מדינות העולם, והיא כוללת קשת רחבה וכוללת של זכויות של ילדים.

מדינת ישראל אשררה את האמנה הבינלאומית לזכויות הילד, משמע היא מכירה בזכויות הילד ומטילה חובה על ההורים ועל המדינה ליישם אותן. זכויות ילדים הן חלק ממדיניות אזורית וחינוכית רחבה ומשמעותית גם במשפט הישראלי, ומוגנות בחוזרי מנכ"ל ובחוקים שונים. זוהי תפיסה בעלת אופי מוסרי - ערכי מובהק אך בהיותו של הילד קטין, חלות על היקף הזכויות שלו מגבלות מיוחדות ויש לו זכויות נוספות כקטין.

לצרכי אמנה זו, נקבע שילד פירושו "כל יציר אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה, בלתי אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על פי הדין החל על הילד. המדינות יכבדו ויבטיחו את הזכויות המפורטות באמנה זו לכל ילד שבתחום שיפוטן, ללא הפליה משום סוג שהוא".

חובה עלינו ללמוד וללמד את האמנה הבינלאומית לזכויות הילד/ה, גם בזיקה לתחומי הלימוד השונים במוסדות החינוך כתשתית חינוכית לזכויות, אחריות וחובות באורח החיים החינוכי.

יום הולדת לאמנת זכויות הילד/ה

מבוא

הכרה בזכויות הילד/ה יצרה חובה המוטלת על המדינה

בדברי הפתיחה לספר "זכויות הילד והמשפט הישראלי" בעריכת תמר מורג, כותבת כב' השופטת דורית בייניש, נשיאת בית המשפט העליון את הדברים הבאים: "מדינת ישראל צמחה מתוך חברה שההגנה על ילדיה, על רווחתם ועל חינוכם הייתה בין הערכים המרכזיים של מייסדיה. התפיסות הנוגעות בחינוך, במעמד הילד ובהגנה על שלומו היו נושאים מרכזיים לא רק בתחום המקצועי, אלא גם בשיח החברתי". ¹ (מורג, 2010)

האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד הינה המסמך הבינלאומי המקיף והחשוב ביותר בתחום זכויות הילדים עד היום. האמנה נחתמה ב-20 בנובמבר 1989. האמנה נחתמה בידי ישראל ונכנסה לתוקף, לאחר אשרורה ב-2 בנובמבר 1991. לראשונה מעוגנת קשת רחבה וכוללת של זכויות של ילדים במסמך אחד בעל תוקף בינלאומי מחייב. מדינת ישראל חתמה גם על אמנות בינלאומיות נוספות בנוגע לילדים. לילדים. מאז הגשת הדוח הראשוני של ישראל, מדינת ישראל הפכה לצד להסכמים בינלאומיים מרכזיים אודות ילדים. ב-15.3.05, ישראל הצטרפה לאמנה מס. 62 באשר לדוח התקופתי הקודם של ישראל, הוועדה עודדה את המדינה לאשרר את הפרוטוקולים האופציונאליים לאמנה בדבר זכויות הילד; ביום 18.7.05, ישראל הצטרפה לפרוטוקול האופציונאלי לאמנה בדבר זכויות הילד בעניין מעורבות ילדים בסכסוכים

מזוינים. מדינת ישראל חתמה גם על הפרוטוקול האופציונאלי לעניין סחר בילדים, זנות ילדים ופורנוגרפיית ילדים ביום 14.11.01 ואשררה אותו ביום 19.6.08. ביום 23.7.08, ישראל הצטרפה גם לפרוטוקול האופציונאלי לאמנה לזכויות הילד בעניין סחר בילדים, זנות בילדים ופורנוגרפיית ילדים ולפרוטוקול למניעה, לדיכוי ולהענשה על סחר בבני אדם, בעיקר נשים וילדים, המשלים את אמנת האומות המאוחדות נגד פשע מאורגן. חוצה גבולות.

האמנה חלה על כל "ילד" "יציר אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה" (סעיף 1 לאמנה) אשר נמצא בתחום השיפוט של המדינה (סעיף 2 לאמנה).

הכרה בזכויות הילד יצרה חובה המוטלת הן על ההורה והן על המדינה. על בגירים" מוטלת החובה להגן על אינטרסים חשובים של ילדים, אולם האינטרסים הללו אינם בהכרח מקבילים לזכויות הילדים (כגון ההחלטה האם ללמוד בבית הספר, לרכוש משקאות אלכוהוליים, לנהוג, וכד'). "זכויות אחרות מגנות הן על ילדים והן על בגירים. הכלל המנחה הנו טובת הילד. בשנים האחרונות, מספר גובר של זכויות שבעבר היו שמורות לבגירים, הורחבו גם לילדים. לפי הדין הישראלי, ילד מוגדר כאדם שטרם הגיע לגיל שמונה עשרה שנים. כל סטייה מהגדרה זו חייבת להיות בהתאם לדין המסוים החל על הילד, כגון חוק העונשין, הקובע כי בכל הנוגע לאחריות פלילית, גיל ההתבגרות הינו 12 שנים, בעוד כשרות משפטית הינה לרוב בגיל שמונה עשרה שנים" (הדוח התקופתי השני בענין יישום האמנה בדבר זכויות הילדים 2010).

זכויות ילדים הן חלק ממדיניות אזרחית וחינוכית רחבה וגם משמעותית גם במשפט הישראלי ומוגנות בתפוזרת בחוקים שונים, בחלקן כנגזרת לזכויות אדם ואזרח ובחלקן באופן מיוחד לילדים. האמנה אושררה ע"י ממשלת ישראל, בהתאם לכך, מחויבת מדינת ישראל לקיום הוראות האמנה ולהתאמת חוקי המדינה להוראותיה. האמנה מבטאת את מחויבותה העקרונית של המדינה לשמור על זכויות הילדים המנויות בה עיקר ערכה של האמנה הינו בביטוי שהיא מעניקה **לשינוי בתפיסת מעמד הילדים** "בחברה ובזכויותיהם". ביסודה, משקפת האמנה מעבר מתפיסה של הגנה לתפיסה של זכויות: הילד נתפס באמנה כבעל זכויות, ולא כאובייקט. **הזכויות המוענקות לילד אינן מוענקות לו בחסד כי אם בזכות - בזכות היותו אדם וילד**. "כנגד אותן זכויות קמה חובה להורים ולמדינה לאפשר ולקדם את יישומן ואת מימושן (ועדה לזכויות הילד "בחינוך, ועדת רוטלוי).

במישור הבינלאומי האמנה מהווה חלק מן המשפט הבינלאומי הפומבי - וככזו מחייבת את המדינות שאשררו אותה לקיים את הוראותיה. האמנה מעגנת את זכויות הילדים במסמך בעל תוקף משפטי בינלאומי מחייב, וזאת להבדיל מהצהרת זכויות הילד מ-1959 והצהרת ג'נבה מ-1924, שהיו בעלות ערך דקלרטיבי בלבד. לראשונה, מתקיים גוף וודאי של משפט בינלאומי בדבר זכויות ילדים, שמחייב את המדינות שחתמו על האמנה להתאים את חקיקתן אליה.

המדינות שהצטרפו לאמנה התחייבו להכין ולהגיש לאו"ם דיווחים תקופתיים על הפעולות בהן ינקטו על מנת להבטיח את זכויות הילד המנויות באמנה. במובחן מן ההצהרות שקדמו לה, האמנה אינה עוסקת רק בזכויות הסוציאליות של ילדים לחופש ביטוי, מחשבה, מצפון ודת, בזכותם לפרטיות ובזכותם להיות שותפים להחלטות בעניינים הנוגעים להם.

במישור הפנימי - מחויבת מדינת ישראל לקיום הוראות האמנה ולהתאמת חוקי המדינה להוראותיה.

מי צריך זכויות?

מי שאינו שותף למעגל מקבלי ההחלטות; ומי שאינו שותף למעצבי התרבות, מי שאינו מצביע לכנסת... מי שנמצא באחריותו עד גיל 18 לפחות... הקבוצה הגדולה ביותר העונה לתיאור זה היא קבוצת הילדים. האמנה לזכויות הילד היא מסמך הוליסטי ואי אפשר להחילו באופן חלקי: הזכויות הכלולות באמנת זכויות הילד קשורות זו בזו ואי

אפשר לוותר על חלקן מבלי לפגוע באחרות. מדינת ישראל התחייבה להכילו באגפי השלטון השונים.

זכויות מוגבלות בערכן, אם הן אינן ידועות ואינן מוטמעות בעשייה היום יומית. מחויבות המדינה שאנחנו גם שליחיה ללמד ולהפיץ את זכויות הילדים, זכויות התלמידים, לחנך לאורה ולהסביר את אמנת זכויות הילד ואת חוק זכויות התלמיד. האמנה מבקשת ליישם את הזכויות מנקודת מבטו של הילד כמי שמקבל את הזכויות, ולא מנקודת מבטם של המבוגרים המעניקים לו את הזכויות.

הבחירה לקדש את חירויותיו של האדם הבוגר גם כאשר המדובר הוא בילד הנה החלטה בעלת אופי מוסרי - ערכי מובהק. אך בהיותו של הילד קטין, חלות על היקף הזכויות שלו מגבלות מיוחדות. כך למשל, זכויותיו לחופש מידע, ביטוי ותנועה הן מוגבלות בהשוואה לזכויותיו של הבוגר, מטעמי האיזון מול אינטרסים אחרים של הוריו, מוריו וכו', ואף בגלל אינטרסים אחרים שלהילד עצמו. הסכמה רווחת כי אין זה רצוי לאפשר לילד לצפות באופן חפשי בטלוויזיה או לצאת למסעות טרמפים ברחבי הארץ, מחשש שטובתו; כך גם יכולה זכותו לחופש דת (או חופש מפני דת) לסגת מול זכות הוריו לבחור באורח חיים דתי או חילוני דווקא.

לילד מגיעות זכויות הנוספות על אלו של המבוגרים, כמו למשל זכותו לקבל חינוך או "זכותו שלא" לעבוד. זכויות נוספות אלו יש להן אופי הגנתי, ותכליתן להרחיב את ההגנה הרגילה שהמשפט פורש על כל אדם. תכליתן גם לספק את התנאים לצמיחתו של הילד לבוגר עצמאי, המסוגל להשתמש בזכויותיו ולהגן עליהן, ואף לתת לאחרים. **ההחלטה לקדם אינטרסים המיוחדים לילד למען עתידו** אינה רק החלטה מוסרית כי אם גם החלטה שיש בצידה חישוב תועלת: ההגנה על הילד למען עתידו והעשייה הפעילה לקידום האינטרסים שלו מתורגמת לשפת הזכויות; **הזכויות הללו מבטיחות כי אם תמומשנה, תצמח מכך תועלת הן לילד האינדוידואל, והן לחברה כולה.** (השופטת בדימוס סביונה רוטלי)

אחת מהזכויות המקדמות את רווחת הילד ואשר עוגנה בדין הישראלי בשנים האחרונות" הינה זכותו של ילד להישמע בעניינים המשפיעים על האינטרסים שלו. זכות זו הוגדרה באופן ברור בחלק מתיקוני החקיקה האחרונים, כגון תיקון 14 לחוק הנוער, המהווה תיקון נרחב החל על חוקים הרלוונטיים לילדים" (הדוח התקופתי השני בעניין יישום האמנה בדבר זכויות הילד 2010)

האמנה מבטיחה לילדים קשת רחבה של זכויות אזרחיות, פוליטיות, חברתיות, כלכליות ותרבותיות. מחולקות לשלוש קטגוריות מרכזיות:

זכויות הגנה כגון זכותו להגנה מפני הזנחה ואלימות, להגנה (Protection) זכויות הגנה מפני אלימות והתעללות, להגנה מפני עינויים ועונשים פיזיים, למניעת ניצול, הזכות להגנה בהליכים פליליים, הזכות לפרטיות, הזכות להגנה על התפתחותו הגופנית, 'הנפשית, הרוחנית, המוסרית או החברתית וכו

כגון הזכות שיאהבו אותי, ידאגו לי ויקשיבו לי, זכותו של הילד (Provision) זכויות הענקה לזהותו התרבותית, ללשונו, הזכות לחינוך חינם, איכותי לכל, הזכות לגישה חופשית למידע ולחינוך, הזכות לבריאות, הזכות לפיתוח אישיות הילד, כישרונותיו ויכולתו הגופנית, זכות ילד למנוחה, הזכות לשעות פנאי, זכות לקבלת עזרה ואמצעים להתמודדות עם צרכים מיוחדים, הזכות לחיי אחריות בחברה חופשית ברוח הבנה, שלום, סובלנות, שוויון המינים וידידות בין כל העמים, קבוצות אתניות, לאומיות ודתיות ועוד.

כגון זכותו של הילד לחופש ביטוי, לקחת חלק (Participation) זכויות ההשתתפות בקבלת החלטות, יכבדו ויקדמו את זכותו של הילד להשתתף ללא סייג בחיי תרבות ואמנות - הזכות להנאה מתרבות ואומנות והזכות ליצור תרבות ואומנות, הזכות לחופש 'התאגדות וכו

חוקים ומדיניות בישראל תומכים בקונצנזוס הרחב יותר לפיו יש לשמוע את דעתו של הילד ולהתחשב בה בעניינים המשפיעים עליו. חוקים והליכים מנהליים נוטים להמליץ, ואף לדרוש, כי דעתו של הילד תישמע לפני קבלת החלטה הנוגעת לילד כך מדגישה האמנה את כבוד הילד ואת התפיסה כי יש לכבד ילדים כבני אדם. מתוך כך נובעת כך תחולתה הכללית והמקפת של אמנת זכויות הילד על משרדי הממשלה העוסקים עם ילדים ובעבורם

ועדת הכנסת לזכויות הילד

מתוך: הדוח התקופתי השני בעניין יישום האמנה בדבר זכויות הילד 2010

- ועדת הכנסת לזכויות הילד נדונה בדוח הקודם של ישראל. תיקוני חקיקה והצעות חוק חדשות הוצעו על ידי ועדת הכנסת; חלקם גובשו על ידי הוועדה בכללותה וחלקם על ידי חברי כנסת מסוימים. משרד החינוך ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים שואפים לשפר ולהתאים את החוקים הקיימים כך שישולבו בהם סעיפי האמנה. נציגים מטעם מועצת התלמידים והנוער הארצית, בשיתוף המועצה הלאומית לשלום הילד, ניסחו הצעות חוק שונות; שני הגופים הללו אף השתתפו באופן פעיל בדיוני ועדת הכנסת.
- ביום 18.12.2001, הוועדה קיימה דיון בנושא יצירת ועדות עירוניות על מנת לקדם את הזכויות המגולמות באמנה. ועדת הכנסת בדקה את תפקוד הוועדות העירוניות ברשויות מקומיות בהן ועדות כאמור החלו לפעול.
 - בדיונים אחרים שקוימו על ידי ועדת הכנסת, עיקרון טובת הילד עמד במרכז. התמקדות זאת הביאה, למשל, לזכות הילד לקשר סדיר עם סביו/סבתותיו, לזכות הילד להיות מגודל על ידי משפחתו, ולזכות הילד לקשר סדיר עם הוריו. הושם דגש על האמנה כאמצעי למניעת גירושם של קטינים, **וכאמצעי להטלת חובה על המדינה להבטיח מתן זכויות מסוימות לכל הילדים**, לרבות הזכות לחינוך, מניעת אלימות כלפי ילדים, והזכות לשם ולזהות. האמנה משמשת גם על מנת להבטיח כי פרק בתקציב יוקדש ליישום חובות המדינה. דיונים מיוחדים של ועדת הכנסת הוקדשו לאשרור רמנה 182 של ארגון העבודה הבינלאומי לעניין עבודת ילדים 1999, ולדיון אודות דיווחיה של המשלחת הישראלית בעצרת האו"ם, אשר נשלחה על מנת לדון בזכויות הילד והרלוונטיות שלה לילדים בהליכים משפטיים. ²

ועדה עירונית-קהילה יוצרת מקום

התפיסה לגבי זכותם של הילדים להישמע בעניינים הנוגעים להם. והנכונות לכבד את רצון הילדים. אף אם אין הוא תואם לחלוטין השקפות של המבוגרים באשר לטובתם. מעוגנת בסעיף 12 לאמנה לזכויות הילד.

מטרת סעיף זה להבטיח לילדים המסוגלים לחוות דעה משלהם, את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע להם, וכי לדעה זו יינתן משקל ראוי בהתאם לגילם ומידת בגרותם של הילדים.

אחד החוקים המעודכנים, המסדירים את זכות הילדים להישמע, וכוחם ליטול חלק במערכות הנוגעות להם בעניינים מסוימים הוא סעיף 149ז(א), שהוסף בשנת 2000 לפקודת העיריות, שם נקבע כי "המועצה (המקומית) תבחר ועדה

שתפקידה ליזום ולתכנן פעילות לקידום מעמד הילד ובני הנוער, להגן עליהם ולהבטיח את זכויותיהם לרבות מימוש עקרונות של טובת הילד, אי-אפליה, הזכות להתפתחות בתנאים נאותים וזכותם של ילדים ובני נוער להשמיע את דעתם אהשתתף בצורה נאותה בקבלת החלטות הנוגעות לילדים".

הוועדות לקידום מעמד הילד ברשות המקומית מהוות מוקד לתיאום ושיתוף-פעולה בין הגורמים השונים אשר משתתפים בוועדה בכל התחומים הנוגעים לטיפול בילד, ומוקד להעלאת נושאים וקביעת סדרי עדיפויות בטיפול הנושא. בנוסף, זהו מוקד ל"הצפת" בעיות הנוגעות לטיפול בילד ולזכויותיו במסגרת הרשות המקומית, ומאפשר העלאת רעיונות לטיפול בבעיות אלה.

עקרונות האמנה - תמצית

ארבעת העקרונות המרכזיים באמנה

• עיקרון השוויון (איסור הפליה) - סעיף 2 לאמנה

הגנה מפני הפליה מכל סוג שהוא. האמנה אוסרת הפליית ילדים בשל מאפיינים של הוריהם, וכן מציינת במפורש סוגי הפליה הייחודיים כלפי ילדים. האמנה מתייחסת לקבוצות ילדים המועדים לסבול מהפליה (כגון: ילדים עם מוגבלויות - סעיף 23, ילדים פליטים - סעיף 22, וילדים העומדים לדין - סעיפים 37, 40). השוויון המדובר הוא שוויון מהותי ולא רק פורמלי. האמנה מכירה באפשרות ובחובה לקיים העדפה מתקנה בנסיבות מוצדקות. מתוקף עקרון השוויון, אמורה המדינה לנקוט בפעולות אקטיביות למיגור האפליה לסוגיה, ולתיקון מבנים חברתיים וכלכליים שהאפליה מושרשת בהם.

• עיקרון טובת הילד - סעיף 3 לאמנה

יש לראות את טובת הילד כמורכבת ממכלול הזכויות, הצרכים והאינטרסים של הילד. קביעה שטובת הילד תהיה שיקול ראשון במעלה בכל הפעולות הנוגעות לילדים. על פי הסעיף, יש לבדוק קיומו של עקרון זה לפני בדיקת האינטרסים והזכויות של בני אדם אחרים. על המדינה מוטלת החובה ליישם את העיקרון

• עיקרון החיים, ההישרדות וההתפתחות - סעיף 6 לאמנה

המדינה מחוייבת למנוע נטילת חיים, לאסור על אלימות גופנית כלפי ילדים, למנוע התעללות וחבלה בהם, למנוע התאבדויות ילדים, וכן לספק חינוך, המכוון לעודד התפתחות פיזית, רגשית, מוסרית, נפשית - סעיפים 28 ו-29, רוחנית - סעיף 14, וחברתית - סעיף 8 של ילדים. (סעיפים רלבנטיים נוספים - איסור מעורבות ילדים במאבקים מזוינים - סעיף 38; הגנת ילדים מפני אלימות, הזנחה, ניצול - סעיפים 1, 32, 34, 37; הבטחת שירותי בריאות - סעיף 24; הבטחת שיקום גופני ופסיכולוגי - סעיף 39, הגנה מפני שימוש בסמים - סעיף 33 ועוד). האחריות הראשונית להתפתחותם של הילדים מוטלת על הורי הילדים (עולה גם מסעיפים 5, 18 ו-27) וחובת המדינה לסייע להם במשימה זאת (סעיף 4). מכוח הוראה זאת אמורה המדינה להבטיח תנאים 'מינימליים מבחינת תנאי קיום, חינוך, בריאות וכו'.

• עיקרון השתתפות ילדים בהחלטות הנוגעות לחייהם - סעיף 12 לאמנה

ההכרה בזכויות הילד להשתתף, להישמע ולהביע עמדה בחופשיות בדיונים הנוגעים לו ולחיו. האמנה קובעת, כי יש לתת משקל ראוי לדעותיו ולעמדתו של הילד, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו. בסעיף זה יש הכרה בהיותו של הילד נושא זכויות עצמאי בנפרד מהמבוגרים האחראים לו. הזכות מבטאת יחס של כבוד לילד ולרצונותיו האוטונומיים. סעיפים נוספים באמנה מתייחסים לעקרון השתתפות במצבים מסוימים, כגון: הליכי הפרדה מההורים - סעיף 9. לעניין עקרון השתתפות רלבנטיות ההוראות בדבר חירויות הילד - חופש הביטוי והזכות לקבלת מידע - סעיפים 13 ו-17, חופש המחשבה והדת - סעיף 14, חופש ההתאגדות וההתקהלות - סעיף 15, 13 ועוד.

קישורים לאמנת זכויות הילד הבינלאומית

א"ם - אמנת זכויות הילדים 

 [האמנה הבינלאומית לזכויות הילד בחלוקה לנושאים](#)

 [תהליך חינוכי – אמנת זכויות הילד בשפה ידידותית לתלמידים](#)

 [דברי הסבר בשפה ידידותית לאמנת האו"ם לזכויות ילדים](#)

